

הואיל ורחנו אמה, זכלי שהוא אמה על אמה. תרי — זוגות. ולא יעשה אדם צרכיו — תשמיש. כוס של ברכת המזון — שהוא (רביעי). לרעה אין מצטרף — אצל זעלמא מנטרף, כגון אם שתי שני כוסות והוא שלישי ולרעה אין מנטרף כגון אם שתי שלש והוא רביעי.

רשב"ם

ורחנו אמה זכלי שהוא אמה על אמה דמקוה היה שם זעורה, כדליתא צסדר יומא (לל, ח). אי נמי זלמת המים שנעורה שנה מטבילין כלי שרת שנטמאו, והיתה רחצה אמה, ועל שם כך נקראת אמה כדתנן (יומא נה, ז): אלו ואלו מתערבין זלמה, ולשון ראשון לשון רבינו יעקב, מדלמך רב אשי לתלמיה גני מקוה. השלחן מקנל טומאה כדלמרינן ז"חומר נקודש" (חגיגה כו, ז) דלמך ריש לקיש: מלי דכתיב "השלחן הטהור" מכלל שהו טמא. מחזיק מאה וחמישים מקוה טהרה — נמסכת עירובין מפרש מנא לן. מי מתקני — ארבע כוסות שהן זוגות, דלמי נהו לידי סכנה דלפילו למחן דלמך לקמן דלרבעה אין זו תשום זוגות אלא נתיי, לענין כשפים מיהא חיישינן לקמן זשמעתי. תרי — זוגות והוא הדין ללרבעה. צרכיו — תשמיש. רבא אמר כוס של ברכת המזון — שהוא שלישי לרעה אינו מנטרף להשלים זוגות לסכנה אם שתי רביעי אחריו וכי האי גוונא אמרינן לקמן "וישמרך" לרעה אינו מנטרף.

— מאי קושיא? דילמא בים שעשה שלמה הוה מטביל ליה. א דתני רבי חייא: ים שעשה שלמה מחזיק מאה וחמשים מקוה טהרה.

א "ולא יפתחו לו מארבעה". היכי מתקני רבנן מידי דאמי בה לידי סכנה? והתניא: לא יאכל אדם תרי, ולא ישתה תרי, ולא יקנח תרי, ולא יעשה צרכיו תרי. יאמר רב נחמן: אמר קרא "ליל שמרים" — ליל המשומר ובא מן המזיקין. רבא אמר: כוס של ברכה מצטרף לטובה, ואינו מצטרף לרעה. רבינא אמר: ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות, כל חד וחד

שהרי את השולחן היו מטבילים מדי פעם בפעם כאשר נטמא, וכיצד אפשר להטבילו במקוה ששיעורה אמה על אמה?! ומשיבים: מאי קושיא [מה הקושיא] בכך? דילמא [שמא] טבלוהו במקוה רחב, כגון בים שעשה שלמה הוה מטביל ליה [היה מטביל אותו] כאמר "יעשה את הים מוצק עשר באמה משפתו עד שפתו עגל סביב" (מלכים א' ז, כג) ששנה ר' חייא: ים שעשה שלמה מחזיק בנפחו מאה וחמשים מקוה טהרה ובודאי אפשר היה להטביל בו אפילו כלים גדולים יותר.

א במשנה שנינו שלא יפתחו לו מארבעה כוסות. ושואלים: היכי מתקני רבנן מידי דאמי בה לידי סכנה [כיצד מתקנים חכמים דבר, תקנה, שיבוא בו לידי סכנה] והרי שנויה ברייתא: לא יאכל אדם תרי [שתים] [מאכל במנין זוגי] ולא ישתה תרי [שתים] ולא יקנח עצמו תרי [שתים] ולא יעשה צרכיו [תשמיש] תרי כאשר יבואר שחששו מפני כשפים ומזיקים כשמשתמש בזוגות, ומדוע לא חששו חכמים לסכנת זוגות בתקנת כוסות אלה? אמר רב נחמן: אמר קרא [המקרא] "ליל שמורים הוא לה" (שמות יב, מב) ויש ללמוד מכך שהוא ליל המשומר ובא מן המזיקין מכל הסוגים ולכן אין לחשוש לנזק בלילה זה. רבא אמר: כוס של ברכה שמברכים על המזון בליל פסח יש בה גם מצוה נוספת שאינו רק לענין חרות והוא מצטרף לטובה למצוות ארבע כוסות ואינו מצטרף לרעה ולענין זוגות אפשר לחשוב כאילו יש רק שלש כוסות בלבד. רבינא אמר: ארבעה כסי תקינו רבנן [ארבע כוסות נבדלות תקנו חכמים] ושותה אותן דרך חירות ואינו מתחשב במה שיקרה אחר כך ולכן כל חד וחד [כל אחד ואחד]

לענין כשפים מיהא חיישינן לקמן זשמעתי. תרי — זוגות והוא הדין ללרבעה. צרכיו — תשמיש. רבא אמר כוס של ברכת המזון — שהוא שלישי לרעה אינו מנטרף להשלים זוגות לסכנה אם שתי רביעי אחריו וכי האי גוונא אמרינן לקמן "וישמרך" לרעה אינו מנטרף.

תוספות

קומתו במקוה דהוי אמה על אמה? ויש לומר: שעם הרגלים היתה קומתו אמה וחצי. והרגלים לא היו מחוברין עם השלחן, וכן פירש רש"י בפרשת תרומה.

בים שעשה שלמה — ובירושלמי פריך והלא שאובין הן? ואף על גב דכלי שמחזיק ארבעים סאה בלח שהן כורים ביבש, אינו מקבל טומאה דאין מיטלטל מלא וריקן. לענין שאיבה — כלי הוא. כדאמר בשמונה עשר דבר (שבת טו, ב) גבי המניח כלים תחת הצינור כו'. ועוד: ים שעשה שלמה היה של נחושת ומקבל טומאה אף על גב דאין מיטלטל מלא וריקן. דדוקא כלי עץ איתקש לשק, ומשני: תיפתר בשהיו רגלי השוורים שהיה עומד עליו נקובים כמוציא רמון, והיו מחוברין למעיין שתחתיהן והוא דנקט כמוציא רמון היינו לבטל השוורים מתורת כלי, שלא יקבל טומאה, אבל להכשיר המים שבים שגו כשפופרת הגוד, כדתנן בפרק ששי דמקואות (משנה ה'): ומטבילין בשידה תיבה ומגדל שהן נקובין כשפופרת הגוד. ומורי הרב ר' חייאל פירש: דצריך כאן כמוציא רמון לפי שהשוורים מפסיקין בין הים למעיין, והוה ליה כהורק מכלי אל כלי, כיון דמדחקי טובא, וצריך שיבואו שם מים בשפע והביא רביה מתוספתא.

ארבעה כוסות — ירושלמי תמן תנינן: אין מבשלים יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו, ר' יהודה מתיר מפני שמשביחו. אמר ר' יוחנן: מיתלפא שיטתיה דר' יהודה, פירוש: דקתני תורמין יין שאינו מבושל על המבושל, אבל לא מן המבושל על שאינו מבושל, ולכך מחליף ותני, אין מבשלין יין של תרומה מפני ששמעיטו, דברי ר' יהודה, וחכמים מתירין מפני שמשביחו. ור' אלעזר פליג עליה התם ולא מחליף, והלכה כר' יוחנן וזרבנו. ואם כן יוצאין ארבע כוסות במבושל, ומקדשין עליו ומכרכין עליו "בורא פרי הגפן".

רבא אמר כוס של ברכה אין מצטרף לרעה — אף על גב דרבא גופיה קאמר לקמן "וישמרך" לרעה לא מצטרף, וארבעה אין בהם משום זוגות ו תירץ רבינו שמואל בן מאיר: דהיינו דוקא ממזיקין, אבל לכשפים איכא למיחש.

עיונים

ליל המשומר ובא / יש מפרשים שליל זה משומר ובא במשך הדורות לנאולת ישראל, וכלילה כזה אין חשש סכנה (ראה רש"י ראש השנה יב, ב) או שהוא לילה שנאמר בו "לילה כיום יאיר" ואין שליטה למזיקים בו (עיון יעקב).

ומפני שהובטחה שמירה בלילה זה נהנו בהרבה קהילות שאין נועלים את דלתות הבית בלילה זה. להראות שישראל מאמינים בקדוש ברוך הוא, שכשבר האמונה ננאלו (נאונים), וכן אין אומרים ברכה מעין שבע אם חל בליל שבת, לפי שאז אין חוששים לזכת בלילה (מאירי). ועוד מנהגים כיוצא באלה.

כוס של ברכה אינו מצטרף / יש אומרים משום שכוס של ברכה אינו קשור בשאר כוסות, שיש שלש כוסות שלפני המזון או השייכות למזון וכוס רביעית שלאחר המזון היא דבר בפני עצמו (מאירי). ומכמה מקורות נראה שהיו נוהגים בארבע כוסות של פסח

מסורת הש"ס

- א. עירובין יד, ב.
- ב. ראש השנה יא, ב.

גרסות

- היכי מתקני רבנן בכת"י:
- היכי קיימי רבנן ומתקני.
- לא יאכף אדם בכת"י ומקורות: לא יאכף.
- ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות בכת"י ומקורות: פלים אלה חסרות.

מסורת הש"ס

א. ברכות יט. א. שבת זא. א. קמב. ב. (בשנוי לשון). מנייה כב. ב. מו"ק יא. ב. יב. א. תבוכות גב. ב. פו. א. בבא מציעא עג. א. עבודה זרה ח. ב. כה. א. סח. ב. תולין קלד. ב.
ב. תבוכות ח. ב. ירושלמי נרכות פ"ג ה"א. מסכת שמחות פ"ד.

גרסות

אמאי נמלך בכת"י: נמלך. הכי קאמר לא יאכף בכת"י: הכי קתני.

לא יאכף תרי וישתה כתיב"י: לא יאכף תרי ויעשה צרכיו ולא ישתה תרי ויעשה צרכיו ולא יקנה תרי ויעשה צרכיו.

לטובה מצטרף לרעה פ' מצטרף בכת"י: לרעה אין מצטרף.

מצוה באפי נפשה הוא [מצוה בפני עצמה הוא] ומעתה באים לדון בענין הזוגות. שנינו שם "לא יעשה צרכיו תרי" ושואלים: אמאי [מדוע] יש לחשוש כאן? הלא נמלך הוא! שאין אדם עושה זאת פעמיים בכוונה תחילה אלא נמלך לאחר מעשה וכיון שכן אינו מצטרף לזוגות! אמר אביי הכי

מצוה באפי נפשה הוא. לא יעשה צרכיו תרי. אמאי? נמלך הוא! - אמר אביי: הכי קאמר לא יאכל תרי וישתה תרי, ולא יעשה צרכיו אפילו פעם אחת. דילמא חליש ומיתרע [שמו יחלש וירע מזלן] כיון שקודם לכן סעד בזוגות. בברייתא אחרת שנינו: שותה כפלים [בזוגות] דמו בראשו. אמר רב יהודה: אימתי - בזמן שלא ראה פני השוק שלא יצא מחוץ לבית בין כוס לכוס. אבל ראה פני השוק - הרשות בידו. אמר רב אשי: חזינא ליה [ראיתו אותו] את רב חנניא בר ביבי, דאכל כסא היה נפיק וחזי אפי שוקא [על כל כוס שהיה שותה היה יוצא ורואה את פני השוק] ולא אמרן [אמרנו] שיש חשש בזה אלא כשהוא מתכוון לצאת לדרך. אבל בביתו - לא. אמר ר' זירא: ולישן כלצאת לדרך דמי [נחשב]. ויש חשש סכנה שמא יחלה. אמר רב פפא: ולצאת לבית הכסא - כלצאת לדרך דמי [נחשב]. ושואלים: וכי בביתו לא, אין חוששים לזוגות? והא רבא מני כשורי [היה מונה את הקורות] קורה כנגד כל כוס ששותה, כדי שלא ישכח וישתה זוגות. ואביי כי שתי חד כסא מנקיט ליה אימיה תרי כסי בתרי ידיה [כאשר היה שותה כוס אחת היתה נותנת לו אמו שתי כוסות בשתי ידיו] כדי שלא ישכח וישתה רק אחת ומצא שותה זוגות. וכן רב נחמן בר יצחק כי היה שתי תרי כסי [כאשר היה שותה שתי כוסות] מנקיט ליה שמעיה חד כסא [היה נותן לו שמשו כוס אחת] וכאשר היה שותה חד כסא [כוס אחת] מנקיט ליה תרי כסי בתרי ידיה [נותן לו שתי כוסות בשתי ידיו] הרי שאף בבית חוששים לזוגות! ומשיבים: אדם חשוב שאני [שונה] שהמוזיקים נספלים אליו וצריך להזהר בעצמו יותר. אמר עולא: השותה עשרה כוסות אין בהם משום חשש זוגות. ומסבירים כי עולא לטעמיה [לטעמו, לשיטתו] שאמר עולא ואמרי לה במתניתא תנא [ויש אומרים שבברייתא שנויה] עשרה כוסות תיקנו חכמים לשתות בבית האבל בשעת סעודת ההבראה, ואי סלקא דעתך [ואם עולה על דעתך] לומר שעשרה כוסות יש בהן משום זוגות - היכי קיימי רבנן ותקנו מילתא דאתי לידי סכנה? ומתקנים דבר שיכול לבוא בו לידי סכנה? אבל תמניא [שמונה] יש בהן משום זוגות. רב חסדא ורבה בר רב הונא דאמרי תרוייהו [שאמרו שניהם] שגם בשמונה אין לחשוש כי שלום. לטובה - מצטרף, לרעה - לא מצטרף. שהמספר שמונה הוא לאחר המספר שבע, שהוא מספר המילים שבפסוק האחרון של ברכת כהנים "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום" (במדבר ו, כו) והמלה "שלום" השביעית בו אפשר לומר שהצטרף לטובה אבל לא לרעה. אבל שיתא [שש] יש בהן משום זוגות. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו [שאמרו שניהם] שגם בשש שהוא מספר הבא לאחר המלה החמישית בפסוק שני בברכת כהנים "יאר ה' פניו אליך ויחנך" ו"ויחנך" לטובה מצטרף לרעה לא מצטרף, אבל ארבעה יש בהן משום זוגות. אביי שהמלה השלישית שבפסוק הראשון בברכה "יברכך ה'

מצוה באנפי נפשה היא - ואין מלטרפין זה לזה. אמאי? נמלך הוא - ואין מלטרפין לזוגות. הכי קאמר: לא יאכל תרי ויעשה צרכיו אפילו פעם אחת או אם שתי לא ישתה. דילמא חליש - ונחמת' תשמיש איירי דזוגות קלי מיתרע. שלא ראה פני

מצוה באנפי נפשה היא - ואין מלטרפין זה לזה. אמאי? נמלך הוא - דתשמיש ראשון נמרה זיאתו, ונטל תלותו. הכי קאמר לא יאכל תרי - ויעשה צרכיו אפילו פעם אחת, כלומר, אדם שאכל זוגות, יזהר בעלמו שלא ישתה ונטו אחרי כן עד זמן מרונה, דילמא חליש מחמת תשמיש, ואיירי דזוגות קלי מיתרע מזליה. כפלים - כמו זוגות. דמו בראשו - עון מיתתו על ראשו מוטל, שהוא ממת עלמו. בזמן שלא ראה פני השוק - זין כוס לכוס. ולא אמרן - דמרעי ליה זוגות - אלל ללאת לדרך, דמרעי ליה זוגות, ונחמת' תשמיש איירי דזוגות קלי מיתרע מזליה. לית לן - כשורה - וכשורה שני מסתכל נקורה זו, וכשורה שני מסתכל נשאלה, ולפי חשנון הקורות יזהר מפעם עושה כן, אף על פי שאינו יולל לדרך. אביי כי היה שתי חד כסא מנקטא ליה אימיה תרי כסי - דהוי לכו תלתא. אדם חשוב שאני - דמסרי שדיס נפשיהו לאזוקי. עשרה כוסות דבית האבל - מפרש טעמא דכתובות נפרק קמל' (ת, ז). שלום - תיבה שניעית ל"ישא ה' פניו אליך" וגו'. לטובה מצטרף - אם שתי שצעה, וחזר ושתה את השמיני, אין שמיני מלטרף עמהן.

רשב"ם

מצוה באנפי נפשה היא - ואין מלטרפין זה לזה. אמאי? נמלך הוא - דתשמיש ראשון נמרה זיאתו, ונטל תלותו. הכי קאמר לא יאכל תרי - ויעשה צרכיו אפילו פעם אחת, כלומר, אדם שאכל זוגות, יזהר בעלמו שלא ישתה ונטו אחרי כן עד זמן מרונה, דילמא חליש מחמת תשמיש, ואיירי דזוגות קלי מיתרע מזליה. כפלים - כמו זוגות. דמו בראשו - עון מיתתו על ראשו מוטל, שהוא ממת עלמו. בזמן שלא ראה פני השוק - זין כוס לכוס. ולא אמרן - דמרעי ליה זוגות - אלל ללאת לדרך, דמרעי ליה זוגות, ונחמת' תשמיש איירי דזוגות קלי מיתרע מזליה. לית לן - כשורה - וכשורה שני מסתכל נקורה זו, וכשורה שני מסתכל נשאלה, ולפי חשנון הקורות יזהר מפעם עושה כן, אף על פי שאינו יולל לדרך. אביי כי היה שתי חד כסא מנקטא ליה אימיה תרי כסי - דהוי לכו תלתא. אדם חשוב שאני - דמסרי שדיס נפשיהו לאזוקי. עשרה כוסות דבית האבל - מפרש טעמא דכתובות נפרק קמל' (ת, ז). שלום - תיבה שניעית ל"ישא ה' פניו אליך" וגו'. לטובה מצטרף - אם שתי שצעה, וחזר ושתה את השמיני, אין שמיני מלטרף עמהן.

תוספות

עשרה אין בהם משום זוגות - ולית ליה דרבא דאמר לעיל: כוס של ברכה אין מצטרף לרעה. דבאותן עשרה כוסות איכא ברכת המזון.

ורבא דאמרי תרוייהו [שאמרו שניהם] אף בארבע אין משום זוגות. משום וישמרך" וכי "ישמרך" לטובה מצטרף לרעה לא

עיונים

נמלך הוא / ולהלן מכואר כי חשש הזוגות הוא רק כאשר עושה דבר מה בבת אחת. אבל העושה דבר ונמלך בו בינתיים אין מצטרף (רש"ש).
ולישן כלצאת / ובר"ח נראה שנירסה אחרת היתה לו, ולפי נרסתו הוא מכין שאם ישן בין הכוסות או הלך לבית הכסא בין הכוסות - אינו מצטרפות לזוגות.
זוגות ומוזיקים / "באותם הזמנים היו העם נמשכים אחר דברים המוניים כלחשים ונחשים ופעולות המוניות. וכל שלא היה בהם סרך עבודה זרה ודרכי האמורי - לא חששו

בהם חכמים לעקרם. וכל שכן במה שהיה הרגילות אצלם בו כל כך שהיה טבעם מקבל בענין חזק או חולשה, וכמו שהעירו בסוגיה זו "דקפיד ספדינו ליה דלא קפיד לא קפדינו ליה" ומסין דברים אלו הוא שהיו רגילים להזהר מן הזוגות" (מאירי).
עשרה כוסות בבית האבל / ותקנו חכמים להרבות לו בשמיה כאמור "תנו שכר לאובד ויין למרי נפש" (רש"י).

אפקינהו לרבנן בארבעה — פעמים הרבה כשהיו נפטרים ממנו היה משקן, ויש פעמים שלא היה משקן אלא חרצת פעמים ונפטרין. דאיתבן בפרקא הוה — שהיה רגיל להקשות נשעת הדרשה. לא אחקרי מוזיק — ולא חיישינן לזוגות. בתרי — כסי קטלינא ליה נשוס זוגות. איקרי ונסיק — זוגות מאי תקנתיה. זקפא — אגול. ואי שמע קלא — ואפילו קול חרס או חשה דלמר חרצתה נימא ליהו חמשה. רישתינהי דנשים כשפניות — השולטות עליהם חמרה לי דבר זה. חרי חמימי בדיסולי בוייא — לואה חמה נפלים נקונים וקרועים לפומיכו. נשי חרשייתא — יודמנו לפיכס נשים כשפניות. קרח קרחייכי — יהי רגון שימרטו אותן שערות שלכס שאתן מכשפות נהן. פרח פרחייכי — ישא הרוח אותן פירורי לחס שאתן מכשפות נהן.

רשב"ם

רבא אפקינהו בארבעה — פעמים הרבה כשהיו נפטרין ממנו היה משקן, ופעמים שלא היה משקן אלא חרצתה כוסות, ונפטרין, ואף על גב דתרין רבה לעיל: כוס של נרכה כו', אלמא סניחא ליה דחרצת יס נהן משוס זוגות, אי לאו משוס כוס של נרכה איכא לתרווי דהוי דחרצת להזיק ליכא למיחש, לכשפיס מיהא איכא למיחש, כדלקמן, והלכך אינטריך רנא לתרווי לעיל הכי דלית להו לרבנן לתקוני מילתא דלתי נה ליי סכנה, ואפילו סכנת כשפים. דאיתבן בפרקא — שהקשה לי נשעת הדרשה וביישני נרצים, שדרכו היה להקשות לו נרצים. לא איקרי מוזיק — אין רגיל נכך, דנגלי הוא לה, ולא חיישינן לזוגות. דמילתא דלא שכיחא היא. ומיהו זיימנין דקיוק והרואה להקמיר ולעשות נטירותא יתירתא — עניה. בתרי כסי קטלינן ליה — משוס זוגות. איקרי ונסיק — זוגות, מהו תקנתיה? זקפא — אגול. אי שמע — ואפילו קול חרס או קול חשה, דלמר חרצתה נימא ליהו חמשה של לעמוד זוגות. פקע שידא — מרוצ לער. רישתינהי דנשים כשפניות — גבירתן של נשים כשפניות השולטת עליהן ומלמדתן, חמרה לי דבר זה. חרי חמימי בדיקולא בוייא — לואה חמה נפלים קרועין ונקונין. לפומיכו חרשייתא — לפיכס נשים כשפניות. קרח קרחייכו — יהי רגון שימרטו אותן שערות שלכס שאתן מכשפין נהן. פרח פרחייכו — הרוח ישא אותן פירורי לחס שאתן מכשפות נהן, ונראה לי דהאי דכתבינן נשים כשפניות זיתוקאל (יג). "הכני אל כסתותיכנה אשר אתנה מזודות שס את הנפשות לפורחות" אחד מכלי חומות של כשף.

תוספות

ומלכא לא מקרי מוזיק — והא דתניא: לא יאכל תרי, היינו משום כשפים. ורבינו שמואל בן מאיר פירש: דפעמים מוזיק.

(שייר דקמא דח' קי"א ע"א עמ' 477) האי מאן דפגע באיתתא כו' — והא דאמר ב"מי שמתו" (ברכות כ, א) ר' יוחנן הוה קאזיל ויתיב אשערי טבילה, כי היכי דילדן זרעא כוותיה! הכא — דפגע בעת שעולה מן המים, ור' יוחנן אשערי טבילה יתיב. אי נמי: התם — יתיב, הכא — פגע. אי נמי: ר' יוחנן היה אומר "שופך בוז על" וגו'.

עיונים

אסיק בארבעה / ומה שלא חשש רבא לכשפים כאמור להן שיש לחשוש מפני הוונות לפי שלא היו נשים כשפניות מצויות במקומו (מלא הרועים). או מפני שמסר על זכותו. שאמרו שאין כשפים שולטים במי שזכותו מרובה (רש"ש).

מלך פורץ לו דרך / בין הדברים שהתירו למלך לעשות הוא לפרוץ נדרות שדותיהם של בני העם כדי לעשות לו דרך. ואין מוחים בידו — שאין רשות לומר לו דברים בענין

מצטרף. ואודא רבא לטעמיה [והלך רבא בענין זה לשיטתו] דרבא אפקינהו לרבנן [שרבא הוציא את החכמים] שהיו לומדים לפניו אחרי ששתו אצלו ארבע כוסות ולא חשש. אף על גב דאיתוק רבא בר ליואי לא חש לה למילתא [אף על פי שנזקק אחר כך רבא בר ליואי לא חשש

מצטרף. ואודא רבא לטעמיה, דרבא אפקינהו לרבנן בארבעה כוסות. אף על גב דאיתוק רבא בר ליואי — לא חש לה למילתא. דאמר: ההוא משום דאיתבן בפירקא הוה. אמר רב יוסף, אמר לי יוסף שידא: אשמדאי מלכא דשידי ממונה הוא אכולהו זוגי, ומלכא לא איקרי מוזיק. איכא דאמרי לה להאי גיסא: אדרבה, מלכא [רתחנא הוא], מאי דבעי עביד, ישתמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין מוחין בידו. אמר רב פפא, אמר לי יוסף שידא: בתרי — קטלינן, בארבעה — לא קטלינן, בארבעה — מוקינן. בתרי — בין בשוגג בין במזיד, בארבעה במזיד — אין, בשוגג — לא. ואי אישתלי ואיקרי ונסיק, מאי תקנתיה? — לינקוט זקפא דידיה דימיניה בידא דשמאליה, וזקפא דשמאליה בידא דימיניה, ונימא הכי: אתון ואנא — הא תלתא. ואי שמיע ליה דאמר: אתון ואנא הא ארבעה — נימא ליה אתון ואנא הא חמשה. ואי שמיע ליה דאמר: אתון ואנא הא שיתא — נימא ליה: אתון ואנא הא שבעה. הוה עובדא עד מאה וחד, ופקע שידא. אמר אממר, אמרה לי רישתינהי דנשים כשפניות: האי מאן דפגע בהו בנשים כשפניות — נימא הכי: חרי חמימי בדיקולא בוייא לפומיכו נשי דחרשייא, קרח קרחייכי, פרח פרחייכי.

רבא לדבר] שמא זוגות הם שגרמו לכך, דאמר: ההוא משום דאיתבן בפירקא הוה [אותו נזק שקרה לו משום שהקשה לי בשעת הדרשה לרבים היה] שאין ראוי לתלמיד להקשות על רבו כשהוא דורש ברבים שמא לא יוכל להשיב ונמצא מביישו. אמר רב יוסף: אמר לי יוסף שידא [יוסף השד] אשמדאי מלכא דשידי [מלך השדים] ממונה הוא אכולהו זוגי [על כל העושים זוגות] ומלכא לא איקרי מוזיק [והמלך אינו נקרא מוזיק] ואין לחשוש לנזק מן השדים על ידי זוגות. איכא דאמרי לה להאי גיסא [יש אומרים את הדבר הזה לצד זה] אדרבה, מלכא רתחנא הוא, מאי דבעי עביד [המלך כעסן הוא ומה שרוצה עושה] שהרי הלכה היא שהמלך פורץ גדר של יחיד לעשות לו דרך ואין מוחין בידו אם מוזיק לאחרים, וכך מלך השדים יכול להזיק, אמר רב פפא: אמר לי יוסף שידא, בתרי קטלינן [בשנים או חמיתים] שאם שתה אדם שני כוסות הורגים אנו אותה, בארבעה לא קטלינן, בארבעה מוקינן [בארבעה אין אנו הורגים, בארבעה מוזיקים אנו] ועוד הבדל בתרי [בשתיים] בין ששתה בשוגג בין במזיד מסוכן הדבר, בארבעה במזיד — אין [כן] בשוגג לא. ושואלים: ואי אישתלי ואיקרי ונסיק מאי תקנתיה [ואם שכח והזדמן ויצא החוצה מה תקנתו]?

גישיבים: לינקוט זקפא דידיה דשמאליה בידא דימיניה וזקפא דשמאליה בידא דימיניה ואת בזהו ידו הימנית בידו השמאלית ואת בזהו ידו השמאלית בידו הימנית] ונימא הכי [ויאמר כך] אתון ואנא — הא תלתא [אתם הבהונות ואני — הרי אנו שלושה] ואין כאן זוגות. ואי שמיע ליה דאמר אתון ואנא הא ארבעה [ואם הוא שומע קול שאומר: אתם ואני הרי אנו ארבעה] ויש כאן שוב זוגות נימא ליה אתון ואנא הא חמשה [יאמר לו: אתם ואני הרי אנו חמשה] ואי שמיע ליה דאמר אתון ואנא הא שבעה [יאמר לו: אתם ואני הרי אנו שבעה] הוה עובדא עד מאה וחד ופקע שידא [היה מעשה שכך מנה לו לשד עד מאה ואחד ופקע השד מרוב כעס]. אמר אממר: אמרה לי רישתינהי דנשים כשפניות [אמרה לי גבירתן של הנשים המכשפות] האי מאן דפגע בהו בנשים כשפניות נימא הכי [מי שפוגע בהן בנשים המכשפות שיאמר כך] השבעה זו: חרי חמימי בדיקולא בוייא לפומיכו נשי דחרשייא [צואה חמה בסלי תמרים קרועים לפיכך נשים מכשפות] קרח קרחייכי [ימרטו שערותיכם] שאתן עושות בהן כישוף, פרח פרחייכי [ישא הרוח ויפריח את הפירורים] שאתן מכשפות בהן.

נימא הכי [ויאמר כך] אתון ואנא — הא תלתא [אתם הבהונות ואני — הרי אנו שלושה] ואין כאן זוגות. ואי שמיע ליה דאמר אתון ואנא הא ארבעה [ואם הוא שומע קול שאומר: אתם ואני הרי אנו ארבעה] ויש כאן שוב זוגות נימא ליה אתון ואנא הא חמשה [יאמר לו: אתם ואני הרי אנו חמשה] ואי שמיע ליה דאמר אתון ואנא הא שבעה [יאמר לו: אתם ואני הרי אנו שבעה] הוה עובדא עד מאה וחד ופקע שידא [היה מעשה שכך מנה לו לשד עד מאה ואחד ופקע השד מרוב כעס]. אמר אממר: אמרה לי רישתינהי דנשים כשפניות [אמרה לי גבירתן של הנשים המכשפות] האי מאן דפגע בהו בנשים כשפניות נימא הכי [מי שפוגע בהן בנשים המכשפות שיאמר כך] השבעה זו: חרי חמימי בדיקולא בוייא לפומיכו נשי דחרשייא [צואה חמה בסלי תמרים קרועים לפיכך נשים מכשפות] קרח קרחייכי [ימרטו שערותיכם] שאתן עושות בהן כישוף, פרח פרחייכי [ישא הרוח ויפריח את הפירורים] שאתן מכשפות בהן.

הוא השם שנקראה בו דרשת החכם כאשר היה דורש לרבים ומלמדם כיצד ינהגו הלכה למעשה. כרגיל היתה דרשה זו סמוכה לאחד הרגלים שהיה החכם דורש בהלכות הרגל. לדרשות אלה, שהיו לכל הקהל כולו [ולא לתלמידיו חכמים בלבד], היה אופי שונה מהשוערים הקבועים של החכמים בישיבותיהם. ומנהג דרך ארץ היה שלא יקשו התלמידים קושיות על החכם בשעת דרשה זו בפני כל הקהל.

מסורת הש"ס ג. יבמות עו, ב. בבא קמא ס, ב. בבא בתרא ג, ב. פנהריוו כ, ב.

גרסות

איכא דאמרי לה להאי נימא ארכנא בכת"י ארכנא לאירו נימא.

רתחנא הוא בכת"י: רתח.

בארבעה לא קטלינן בכת"י ובמקורות משפט זה חסר.

שמיע ליה דאמר אתון ואנא הא ארבעה נימא ליה אתון בכת"י: שמע איניש דאמר ארבעה לימא.

ואנא הא חמשה, ואי שמיע ליה דאמר אתון ואנא הא שיתא בכת"י: חמשה ואי שמיע איניש דאמר.

נימא ליה אתון ואנא הא שבעה בכת"י: שיתא לימא שבעה.

לשון

אשמדאי

נראה כי מקור שם זה הוא בשם הפרסי aishma שמשמעו: אל הזעם. לפי האמונה הפרסית העתיקה זה שמו של מוזיק הממונה על כל מיני רע ופזרענות.

החיים

יוסף שידא

לא נתברר היטב מה ענינו של יוסף שידא הנזכר בכמה מקומות בתלמוד, ורש"י מכיבא את שתי האפשרויות לפירוש או שהיה יוסף שידא אדם הבקיא בשדים ומתעסק בהם, או שמו של שד שהיה מצוי אצל חכמים ומספר להם מנהגיהם של השדים. ויש ראיות מן התלמוד לשני ההסברים.

פרקא

פרקא הוא השם שנקראה בו דרשת החכם כאשר היה דורש לרבים ומלמדם כיצד ינהגו הלכה למעשה. כרגיל היתה דרשה זו סמוכה לאחד הרגלים שהיה החכם דורש בהלכות הרגל. לדרשות אלה, שהיו לכל הקהל כולו [ולא לתלמידיו חכמים בלבד], היה אופי שונה מהשוערים הקבועים של החכמים בישיבותיהם. ומנהג דרך ארץ היה שלא יקשו התלמידים קושיות על החכם בשעת דרשה זו בפני כל הקהל.

כיוונה של הדרך או שיעור רחבה. שכן שנינו "דרך המלך אין לה שיעור" (רש"י). ואי שמיע ליה זכוי / ראה בנדרות, ונראה שאף רש"י ורשב"ם לא היה לפנייהם בנדרה המצויה כאן. אלא גם כשלא שמע אלא קול איש או אשה שאמר מספר זוני, מכל מקום יאמר מספר בלתי זוני.